

1.6. Rivalitat entre Atenes i Esparta. La guerra del Peloponès.

1.6.1. Grecs contra grecs

Ja en 445 a.C., després de successius enfrontaments, atenesos i espartans, havien signat la pau de Trenta Anys, que suposava un intent d'evitar el conflicte mitjançant l'acceptació de la doble hegemonia: la d'Esparta al continent, i la d'Atenes al mar. Seria precisament l'afany expansionista d'Atenes, sustentat en el seu poder marítim, allò que desencadenà el conflicte. Una vegada acabades les guerres mèdiques Atenes s'havia posat al capdavant de la Lliga de Delos (477 a.C.), una aliança militar contra els perses formada per les comunitats gregues de l'Àsia Menor. Atenes va construir un vertader imperi mercè als tributs que pagaven els aliats, amb els que se sufragaven la flota, la política i la pròpia reconstrucció d'Atenes i la seua Acròpolis, antany devastada pels perses. Era aquesta una política que Pèricles, el màxim dirigent d'Atenes, impulsava decididament.

Mentrestant, Esparta mantenia el seu aïllament, fruit de la seua peculiar estructura social, que li obligava a tenir el seu territori en constant vigilància armada davant les freqüents rebel·lions dels seus esclaus hilotes, que constituïen la gran majoria de la seua població. La seua única política exterior consistia a mantenir l'hegemonia sobre el Peloponès a través de la seua presència en la Lliga del mateix nom, a la que pertanyien quasi tots els estats de la zona, excepte Argos i Acaia. El devastador sisme de 464 a.C., que va acabar amb un terç de la població i va ser seguit d'una nova rebel·lió hilita, va accentuar la seua tendència a no guerrear lluny de la seua terra.

Així les coses, amb una Esparta militarment superior en terra i una Atenes ama del mar, va donar començament la contesa, la causa inicial de la qual hauria sigut la por espartana al poder creixent d'Atenes. El pretext per a la mateixa va ser triple: l'aliança d'Atenes amb Corcira –l'actual Corfú–, en guerra contra Corint; el decret atenès perquè Mègara no pogués utilitzar els ports i mercats controlats per la Lliga de Delos (en càstig per l'ajuda que Mègara prestava a Corint), i l'assetjament de Potidea, ciutat que pertanyia a la Lliga, però que era colònia de Corint, rival comercial d'Atenes. Els dos primers fets tenien

un sentit comercial, i el tercer pretenia evitar que Potidea fos una base contra els interessos d'Atenes en una zona vital per al pas dels vaixells que, des del mar Negre, portaven cereals a la ciutat. Corint era membre de la Lliga del Peloponès, l'assemblea de la qual, reunida en 431 a.C., va enviar un ultimàtum a Atenes en el que, entre altres exigències, reclamava que alçés l'assetjament a Potidea i anul·lés el decret de Mègara. La capital Àtica es va negar a fer-ho, i així va començar la guerra.

1.6.2. Començament de les hostilitats

✠ 431 a.C. inici de la guerra.

El rei espartà Arquidam penetra a l'Àtica, i Atenes es converteixen en el refugi de tots els habitants de la regió. Dos anys més tard la pesta s'abat sobre els seus amuntegats habitants.

Pèricles, forjador de l'imperi atenès.

La primera fase del 431 a 421 a.C. es coneix amb el nom d'arquidàmica, per ser el rei espartà Arquidam un dels seus protagonistes. Durant aquest període Atenes es va atènyer a l'estratègia de Pèricles: evitar l'enfrontament amb la poderosa infanteria enemiga, abandonant l'Àtica i concentrant la població d'aquesta regió darrere dels murs d'Atenes, la seua capital. L'aprovisionament per mar estava assegurada, i els espartans no presentarien batalla en aquell front. Però en 429 a.C. un enemic inesperat va colpejar en el cor de la *polis*: la pesta va causar una tremenda mortaldat entre els amuntegats atenesos, emportant-se amb si al propi Pèricles.

✠ 421 a.C. Signatura de la pau de Nícies.

Atenes i Esparta signen la pau per un termini de 50 anys. Les clàusules del tractat –que, en línies generals suposava un retorn al *status quo* previ a la guerra– van ser beneficioses per a Atenes, però van disgustar profundament Esparta i els seus aliats.

Nícies, un aristòcrata moderat, i Cleó, un demagog, es van convertir en els nous homes forts d'Atenes. En 425 a.C. els atenesos van aconseguir capturar a l'illa d'Esfactoria un contingent d'hoplites espartans, segons sembla de famílies distingides. Bràsidies, rei d'Esparta, va contraatacar conquerint Amfípolis, i en l'enfrontament que va seguir pel control d'aquesta plaça van perir tant Cleó com Bràsidies. Però les contínues

escaramusses havien esgotat les forces i les arque d'ambdós enemics, i en 421 a.C. es va signar la pau de Nícies, un tractat que afavoria Atenes i que els dos bans es comprometien a respectar durant cinquanta anys.

Apareix llavors en l'escena política atenesa un personatge fascinant, tan estimat com odiat: el general Alcibiades, parent de Pèricles i membre del cercle del filòsof Sòcrates. Triat general en 420 a.C., propugna una política d'aïllament d'Esparta mitjançant l'aliança amb diverses ciutats del Peloponès. Però la derrota atenesa de Mantineia (418 a.C.) va posar de manifest la superioritat espartana en camp obert.

† 415-413 a.C. La campanya de Sicília.

Alcibiades abandona Atenes i revela als espartans les claus de la seua expedició contra Sicília. Privats del seu general, els atenesos són anihilats allí pels espartans del general Gilip. La derrota marca el principi del final per a Atenes.

Pitjor va resultar l'aventura de Sicília. A Atenes, l'opinió estava dividida entre la política de prudència de Nícies i l'agressiva estratègia d'Alcibiades, partidari d'atacar a la pro-espartana Siracusa, plaça fonamental per a controlar Sicília i, amb ella, el tràfic mediterrani. En 415 a.C. els atenesos van decidir posar ambdós al front d'una gran expedició contra Siracusa, composta per més de 130 trirrems i de 30.000 hoplites. Açò donava esperances als atenesos, però també és veritat que una derrota implicaria una vertadera catàstrofe.

Per això va causar especial susceptibilitat entre els ciutadans de la *polis* el fet que, pocs dies abans de salpar la flota, foren mutilats els pilars dedicats a Hermes que hi havia als encreuaments dels carrers, la qual cosa semblava un mal presagi per a l'expedició. Es va acusar d'aquest acte d'impietat uns joves aristòcrates, entre ells Alcibiades, afegint-se també que aquest participava en paròdies dels misteris d'Eleusis. Fora certa l'acusació o no, el general va prendre una decisió que seria essencial per al desenllaç del conflicte: abans que sotmetre's a un judici, va fugir a Esparta, on va desvelar el pla d'atac a Sicília.

La seua informació va permetre al general espartà Gilip esclafar els atenesos a Siracusa, a l'estiu de 413 a.C. Molt pocs dels vençuts van poder escapar; la majoria va morir, i els presoners van trobar un fi espantós treballant a les pedreres de l'illa. Debilitada per aquesta catàstrofe, Atenes va començar a fer aigües, tant al front intern com en l'extern: els aliats de la Lliga de Delos li van donar l'esquena, amb la consegüent pèrdua en la recaptació de tributs, la qual cosa va obligar els atenesos a tirar mà de les seues reserves. Per la seua banda, els espartans es van fer forts en Decèlia, a pocs quilòmetres d'Atenes, i des d'allí es van dedicar a fustigar l'Àtica.

Ara la iniciativa estava en els seus mans, i no únicament en el pla militar. Esparta va aconseguir tancar un acord amb el rei Darios II pel que, a canvi del seu suport econòmic, deixava els grecs d'Àsia Menor sota domini persa. En les negociacions va participar Alcibiàdes fent un doble joc, perquè pensava que si aconseguia per a Atenes el suport dels perses podria tornar a la seua pàtria.

✂ 411 a.C. Colp oligàrquic a Atenes.

Colp d'Estat promogut per l'oligarquia. Tots els càrrecs i institucions democràtiques de la ciutat són abolits, quedant el govern en mans d'un consell de 400 membres, formats per persones pròximes als colpistes.

En l'Atenes assetjada, la inquietud i les intrigues polítiques van culminar en 411 a.C., quan un colp d'Estat contra el règim democràtic va instaurar un consell integrat per 400 membres, part dels quals desitjava arribar a un acord amb Esparta. No obstant, la flota va rebutjar el colp i va triar l'indestructible Alcibiàdes com un dels seus caps.

La commoció a Atenes era tal que fins a les victòries causaven estralls, com va succeir amb la batalla de les illes Arginuses, en 406 a.C. Acusats de no haver salvat la vida dels naufrags, els generals victoriosos van ser condemnats a mort. Entre ells es trobava Pèricles el jove, fill de Pèricles i Aspàsia.

✠ 404 a.C. Capitulació d'Atenes.

Després de ser derrotats per l'exèrcit espartà de Lisandre en la batalla d'Egospòtams (405 a.C.), tocant a l'Hel·lespont, els atenesos es rendeixen incondicionalment. Esparta imposa a Atenes el govern dels Trenta Tirans.

Lisandre, almirall de la flota espartana, va aprofitar l'acefàlia militar dels seus enemics per a vèncer-los en Egospòtams, tocant a l'Hel·lespont, en 405 a.C. L'any següent desembarcava triomfalment en el Pireu i manava derrocar les muralles d'Atenes al so de les flautes, un càstig moderat si es té en compte que els aliats d'Esparta exigien arrasar la ciutat sencera.

